

آذربایجان ملتی یا آذربایجان قومو؟

بو مقاله 99 – نجی ایلین مای آییندا "ملت و اوندان بیر نچه تعریف" عنوانیله قلمه آلینیب و او زامان آلمانیا دا نشر اولان آذربایجان سسی ژورنالیندا درج اولموشدور. مقاله نین مضمونو آکتیوال اولدوغونا گۆره اجمالی شکیلده بیر داها هموطنلرین اختیاریندا قویولور.

مدرن توپلوم شناسلیق (سوسیولوژی) علمی نین تعریفینه گۆره بشریتین انکشاف تاریخی نین پروسس ینده ، اتنیک بیرلیک لری تشکیل وئره ن انسان قورولاراری ، توپلوم حیات لارینین سوسیال – اقتصادی انکشاف درجه سی نین نه حد ده اولدوغونا گۆره اتنیک انکشاف پروسه سی نین مختلف مرحله لرینده (طایفا ، قبیله ، قوم ، ملت) دایانیرلار. بو گون دونیامیزدا آفریقا و یا آمازون اورمانلاریندا طایفا و قبیله شکلینده یاشایان ابتدائی توپلوم لارلا یاناشی ، اوروپا و آمریکا اولکه لرینده صنایع و علم ساحه سینده ان انکشاف ائتمیش ملتئر یاشاییرلار. توپلوم شناسلیق باخیمدان ایندیکی دؤرورده اوروپانین انکشاف ائتمیش صنعتی بیر اولکه سی نین انسان قورولارینا مثال اوچون آلمان لارا "آلمان طایفاسی" ، "آلمان قبیله سی" و یا خود "آلمان قومو" دئمک یالنیشدیر. چونکو :

آ – آلمان توپلوموندا 19 – عصرین اورتالارینا قده ر دوام انده ن کهنه سوسیال – اقتصادی قورولوش آرادان گندیب و بو توپلومدا ان انکشاف ائتمیش کاپیتالستی – صنعتی مناسبتلر حیاتا کنجیب دیر.

ب – آلمانلار ، هر هانکی بیر ملتین کیم لیینی تشکیل وئره ن اورتاق خصوصیتلره یعنی تۇریاق ، دیل ، عنعنه ، مدنیت ، تاریخ ، دین ، اقتصادیات و سیاسی بیرلییه مالیک اولوب و بو ده یه رلری قۇرویوب ساخلماق اوچون اؤز میلی دولتلرینی قورولار.

ملت مفهومونون واحد و عموم قبول انده بیلن بیر تعریفی یوخدور. بونونلا بئله ملتین ان ساده تعریفی : " ملت سیاسی حرکت کئچمیش بیر خالق دیر " اولای بیلیر. (1)

Harvard اونیورسیتیه سی نین مشهور پولیتولوگو کارل و. دوپچه گۆره ، ملت فردلردن تشکیل تاپمیش بیر توپلومدور کی ، " تئز و افکتیو شکیلده ، فاصله نی نظرده آلمانان ، مختلف موضوعلار و ایشلر حاققیندا بیر – بیرلیه علاقه یه گیره بیلیر " (2) . بو علاقه نین یارانماسی اوچون ده بللی اولدوغو کیمی ، اورتاق دیل و کولتورون وارلیغی شرط اولور. اگر بو خالق اؤز دولت آپاراتینا و خود مختار سیاسی قوه یه مالیک اولورسا ، اوندان بیر "ملت" تشکیل وئریر. باشقا سؤزله کارل و. دوپچ اون تعریفینه گۆره ملت "بیر خالق دیر کی ، دولتی اولسون" (3).

گۆروندویو کیمی ، کارل دوپچون ملت دن وئردیی تعریف چوخ محدود بیر تعریف دیر. چونکو بو نظریه نین استدلالینا گۆره ، اؤز ملی دولتی نین قورولوشو مرحله سینده اولان و بو یولدا چالیشان بیر خالق ، هله ملت اولاراق تانیلمیر. بوندان علاوه ، کارل دوپچون تعریفینده تاریخی تجربه لر ، یعنی بو کی ، 19 – عصردن باشلاپ اراق کاراکترلری ملت اولان لاکن ایندییه کیمی هله اؤز ملی دولت آپاراتینی قورماغا موفق اولمایان اتنیک لر ، مثال اوچون شوتلاندیالی لار ، باسک لار ، تامیل لر ، سیکلر ، تبت لر و ... اونودولورلار. (4)

بئله لیک له قطعیت له دئمک اولار کی : " اؤز دولتینه مالیک اولمایان بیر ملت و واحد ملته صاحب اولمایان بیر دولت موجود اولای بیلر " (5) . باشقا سؤزله دئسک ، ملتین تعریفینده ملی دولتین اولوب- اولماماسی چوخ اهمیت سیز بیر رول اویناییر.

مشهور آلمان سوسیولوگو وبر (Max Weber) ملت مفهومندان بئیله بیر دوشونجه سی وار : " ملت معین انسان قورولاراری دیر کی ، اونلاردان قارشیلیق اولاراق مخصوص هم رای لیک حس لری گۆزله نیلیر " (6)

ایلیک باخیشدا بو تعریف چوخ اعتبار سیز نظره چاتیر. چونکو "قارشیلیق هم رای لیک" سؤزو ، دین جمعیت لرینه ، پارتیالارا و سندیکالارا دا عاید اولای بیلیر. لاکن "وبر" ین تعریفینده " مخصوص " کلمه سی نین ایشلمه سی سؤزون اصل ماهیتینی تعیین اندیر. بو او دئمکدیر کی : " هم رای لیک حس لری ملتی تشکیل وئره ن مخصوص مشترک عامل لردن (دیل ، کولتور ، تاریخی شعور ، عنعنه ، علاقه ، دین و سیاسی هدفلر) عمله گلیر و توپلومدا دیری ساخلانیر. بو عامل لر مختلف ملت لرین کیملیک لرینین یارانماسیندا مختلف اهمیته مالیک اولورلار. مثال اوچون عثمانلی امپراتور- لوغوندا یوز ایللرله یاشایان مسیحی صرب لر و یا یونان لار ، اورتودوکس مسیحیت دینی نی اؤز اتنیک کیملیک لرینین سمبولو کیمی ساییردیالر. عثمانلی امپراتورلوغو داغیلاندان سونرا ، 1923 – نجو ایله تورکلر و یونان لیلار آراسیندا اهالی مبادله سی اولور کن ، هانکی ملته عاید چیلیک ، دیل و یا شخصین ایسته یندن یوخ ، بلکه اونون هانکی دیندن اولدوغوندان آسیلی اولوردو.

دیل عامیله گلدیکده ، بو علامت چوخ حال لاردا دین عاملیندن داها اهمیتلی رول اوینامیشدیر. بو حاقدا پرویس لارین شرقی ایالت لرینده و همچنین یوخاری شلیزیده ، لهستان لارلا – آلمان لار ، بؤو منطقه سینده یاشایان چک لر ، اسلاولار ، آلمانلار و یا خود 1917 – نجی ایله قده ر روسیا فنلاندی نین ایسوچ و فینلری آراسیندا اولان مناسبتلری مثال چکمک اولار.

رومانی لرين مى بېرلىك لرينين قورولوشوندا دا دېل اساس عامل اولموشدور. دېلېن بېر اننتىك قوروپو ايله بېرلشديرن و باشقا قوروپدان آييران ماهيتى او زامان اوزه چيخير كى ، انسان بېر قريپ اولكه ده ، اورادا دانيشيلان دېلى باشا دوشمور . بو معيار اوروپادا 1918 – نجى ايله قده ر عثمانلى ، روسيا و هابس بورگ كيمي چوخ ملتلى امپراتورلوق – لاردا موجود اولموشدور.

بعضى واختلار دېل و دين عامللرى بېرلىكده مى كيم لى ين يارناماسيندا اساس عامله چئوريلميشلر. بو اوچون لهستان- ليلارى و يا 19 – نجو عصرلرين اول لرينه قده ر بېرلشميش هلند اولكه سينده ياشايان والون، فلام و هلند لرى مثال چكمك اولور. دېل و دين عامل لرى 1830-1831 – نجى ايلده بېرلشميش هلند اولكه سينين داغيلماسينا و ايكي دولتين يعنى هلنديا و بلژيك دولت لرينين يارناماسينا سبب اولموشدور.

انگليس لرين مشهور ملت شناس و مدرن ملتلر حاققيدا تدقيقات چيسى " هوگ ستون – واتسون " ملتى انسان قوروللارى بيلير كى ، اونلارين ايچينده هم راي ليك حس لرى ، مشترك كولتور و مشترك مى شعور موجود اولور و اونلار اوزلرينى بېر اتفاق كيمي تانيير. واتسونا گوره " بېر ملت او واخت موجود اولور كى ، توپلومدا ياشايان انسان- لارين بويوك بېر حصه سي اوزونو ملت تانيير و ملت اولموش كيمي رفتار اندير " (7). واتسون بورادا اوزونو ملت تانيان توپلومون سايبندان دانيشمير و اساسا ملت دن علمى بېر تعريفين وئرمه ييني دوز بيلمير.

دولتدن يارانان ملت، كولتوردان يارانان ملت

فريدريش ماينهكه ، آلمان لارين مشهور تاريخچى سى اوز ميلت چيليك حاققيدا تدقيقاتيندا هم دولت دن يارانان ملت دن (اشتات ناسيون) و همده كولتور عامليندن يارانان ملت دن (كولتور ناسيون) دانيشير. (8) ماينهكه برابريك و بېرلىك پرنسيپلرينى ملتين اساسينى تشكيل وئره ن عامللر بيلير و دولت دن يارانان ملتى ، فردين و جمعيتين آزاد شكيلده اوز مقدراتيني تعيين انتمك ايسته بيندن يارانان فنومن ساير. ماينهكه بورادا خصوصيله فرانسيزلارين دين تاريخ چيسى "ارنيست رنان"- ين 1882- جى ايلده ملت حاققيدا فيكريني " ملتين وارليغي ... هر گون اونون اوزوندن سوروشمالى دير " نظرده آير (9) . ارنيست رنان ملتين تعريفينده عادى و عاده چئوريلميش عاملرين ايفاده سيني ناقص بيلير و بو اوچون نتيجه يه گلير كى، ملتين اولوب – اولماسى نهايت شخصين و يا فردين ايسته بيندن آسيلي دير. او دنيير : " ملت بويوك بېر هم راي ليك جمعيتى دير كى، كنجميشده قوربان وئريب و گله جكده قوربان وئرمه يه حاضردير " . (10)

كولتور عاملى نين اساسيندا قورولان ملت ، گره كمز قطعى اولاراق اوز مىللى دولتينه، مىللى پولونا، اوردوسونا و يا باشقا سياسى اورقانلارينا ماليك اولار. چونكو ، توپلومدا ابژكتيو شكيلده موجود اولان مشترك عنصرلر(دېل، منشا، دين، عنعنه، ادبيات، موسيقى و تاريخ) ملتين تشكىلى اوچون يئترلى سايبيلير و توپلوم ايچينده مى عايد چيليك ، شخصين كونولو ايسته بيندن يوخ ، بلكه تاريخ و طبيعتين تعين انندي مقدراتدان آسيلي اولور. بوملت آنجاق سياسى لشندن و اوز دولتينى قورماغا موفق اولاندان سونرا مى دولتينه ماليك اولان بېر ملته (اشتات ناسيون) چئوريلير. بو علاقه ده آلمانلارى ، لهستانلارى و يا خود يهوديلرى مثال چكمك اولار. آلمانلار اوزلرينى 18 – عصرين آخيريندن باشلاياراق بېر ملت كيمي تانييرلار. لاكين اوز مىللى دولت لرينى 1871 – نجى ايلده قورورلار. لهستانلى لار 1772 – نجى ايلده 3 بويوك دولت آراسيندا (روسيا، اتريش، و پرويس دولتلرى) آراسيندا بولونور و اوز مىللى دولتلرينين قورولوشونا آنجاق 1918- نجى ايلده موفق اولورلار. (11)

دونياين مختلف اولكه لرينده داغينتى شكيلده ياشايان يهوديلر ، اوزلرينى يهود ملتينه عايد بيلديكلرى و همچنين فلسطين اولكه سيني اوز آنا- بابالار يوردو تانديقلارى اوچون ايلر بويو اتنديكلرى مجادله دن سونرا نهايت 1948 – نجى ايلده اوز مىللى دولتلرينى (اسرائيلى) ياراديرلار. (12)

دولت وارليغي اساسيندا يارانان ملت ، عموميتله سياسى شعورا ماليك اولان ، متحد مى دولتين يارناماسيني ايسته ين جمعيت اولور و بو جمعيتين عضو ، اقتصادى – اجتماعى موقعيتيندن آسيلي اولمادان ، حد – بلوغا چاتميش و برابر حقوقلو وئنداش كيمي تانييلير. (13)

بو علاقه ده انگليس ، فرانسوا و آمريكا بېرلشميش اولكه لرى مثال چكمك اولور. انگلستان دولتى انگلوساكسن پادشاهلارى نين جانشينى ويليام نورماندى طرفيندن قورولور. بو دولت نورمان و فرانسالارلا محاربه نتيجه سينده مغلوب اولوب و نتيجه ده انگلوساكسون ملتى آرادان گندير. بېر نجه عصر دن سونرا انگلستان دولتينده يئنى بېر ملت يعنى انگليس ملتى يارانير. بو دولتين تركيبينده آنجاق انگليس ديلينده دانيشان قوروللار يوخ ، بلكه باشقا ديلده دانيشان قوروللار مثال اوچون ويلز بولگه سى نين سلتيك ديلينده دانيشانلارى داخيل اولور. سونرالار انگليس و شوت دولتلرى- نين بېرلشمه سى نتيجه سينده بويوك برىتانيا ملتى يارانير. فرانساييلار 1789 – نجى ايلده اتنديكلرى بويوك انقلابين ايله آل لارينا دايناراق ، اوز ايستك لرى سايه سينده واحد بېر دولتى قوروب و واحد فرانسوا ملتيني ياراديرلار.

كسبن ليكله دئمك اولور كى، دولتدن عمله كلن ملت ، دولت ايله عين واختا يارانير و واحد ديل ، واحد حقوق، واحد اداره انتمه سيستمى، مركزى حكومت و مشترك سياسى ايله آل لار ملت و دولتى بېرلشديرن معيارلارا چئوريلير. بو سببدن انگليس و فرانسوا ديلينده " ملت سوزو " ملت + دولت مفهومونون معناسى وئيرير. بو مفهوم اوزه رينده 1920 –

نجی ایله قورولان " ملت لر اتحادی و 1945 – نجی ایله اونون جانشینی اولان بیرلشمیش ملت لر تشکیلاتی – دولت و نه ملت لر تشکیلاتی اولاراق یارانیر. اله بو اوچون فرانسوا انگلیس دیل لرینده "میلی لشدیرمک" (ناسیونالیزاسیون) کلمه سیندن دولت لشدیرمک مفهومو نظرده توتولور. بو علاقه ده قید اولمالیدیر کی، دیل، کولتور، و تاریخ عنصرلری حقا دولت اساسیندا قورولان ملت لر ایچینده ده مهم تاثیرلی فاکتورلار سایلییر. بئله کی مثال اوچون سویس کیمی اولکه ده، سیاسی بیر میللتین ایچینده 4 کولتور ملتین وارلیغینا سبب اولور. (15)

مطلبین سونوندا، ملت مفهومندان وئرین مختلف تعریفلری نظرده آلاق، بو تعریفین وئريلمه سیله باشقا مطلبه کچمک ایسته بیره م : میللت بیر اجتماعی قورودور کی، تاریخدن ارث آلمیش مشترک عنصرلر نتیجه سینده (دیل، کولتور، دین، سیاسی هدفلر...) یارانیب، بیر- بیرینه باغلی اولوب و اوز مشترک ماراغی نین نه اولدوغونو تانییدیر. بو اجتماعی قوروب، میلی دولتینی قوروب و یا اونون قورولماسینی طلب اندیر. اوزونو میللت تانیماق و اوز مقدراتینی اوز ایله تعین اتمک ایسته یی، میللتین وارلیغینا کافی اولان شرط دیر.

میللت نه دیر؟

میللت، ملت دن فرق لنن مفهوم دیر و ایکی معنایا مالیک دیر. بیرنجی معنادا میللت بیر اولکه ده میلی آزلیق کیمی یاشایان اجتماعی قورودور و ایسته یی وارلیغی نین محترم سایلماسی و ان چوخ یاشادیغی دولته اوز کولتور و یا سیاسی خودمختارلیغی نین اله کچیرمه سیدیر. اوز میلی دولتی نین قورولوشونو ایسته مه مک، میللته عاید اولان مخصوص علامتدیر. میللت ایکنجی معنادا، دولت تبعه لی بینه دئییلیر و بو مفهوم خصوصیه غربی اوروپادا ایشله – نیر. (16)

ایران مسئله سی

19 – نجو عصرین سونندان و 20 – نجی عصرین اوللرینده ن باشلایاراق، اقتصادیات اساسینی کند تصرقاتی و مالدارلیق تشکیل انده ن ایران اولکه سینده، اجتماعی قورولوش، اورپانین خصوصیه انگلستان و روسیانین محکم تاثیر نتیجه سینده (خاریجین سرمایانین ایرانا آخیمی، خارجی اولکه لره مختلف امتیازلارین وئريلمه سی، ایران اولکه- سینین یاریم مستعمره یه چئوريلمه سی، مختلف کارخانالارین ایشه باشلاماسی، یئنی سوسیال طبقه لرین میدانا گلمه سی و...) اریمه باشلاییب و تولومدا کاپیتالیستی مناسبتلر انکشاف اندیرلر.

انکشاف داوامی نتیجه سینده اولکه نین سیاسی- مدنی و اتنیک ساحه لرینده مهم دئییشیک لر عمله گلیر. منشروطیت انقلابی نین باش وئرمه سی، مطلق حاکمیتین (فورمال اولور سادا) آرادان گوتورولمه سی، اساس قانونون یازیلماسی، دولت حاکمیتی نین 3 شعبه یه یعنی قانون وئرچی، اجرا اندیجی و عدلیه شعبه سینده بؤلونمه سی، اجتماعی حاکمیتین خصوصی مولکیت دن چبخاریلماسی، سیاسی قورولارین یارانماسی و نهایت پادشاهچیلیق سیستمین آرادان گوتورولمه- سی ایندیکی دؤره قده ر سیاسی حیاتدا عمله کئچن دئییشیک لرین عمده عنصرلری دیر. مدنی حیاتین انکشافی، اولکه – نین مدرن دنیا ایله تانیشلیغینا یول تاپماسینا، غیر مذهبی آیدینلار طبقه سینین عمله گلمه سینده، مختلف دیل لر دن علمی- ادبی و اجتماعی – سیاسی کتابلارین ترجمه سینده، مطبوعات، سینما، رادیو و تلویزیون وسیله لر ی نین یاییلماسینا سبب اولودور. دئییشیک لیک لر اوز تاثیرینی ایراندا یاشایان مختلف قوم لاردا دا قویوب و اولناری سوسیال – اقتصادی باخیمدان قوم مرحله سیندن چبخاریب و ملت مرحله سینده چاتدیریب دیر.

بوگون ایرانین مختلف شهر و کندلرینده آز- چوخ مدرن اوخول لار، اونیورسیتیه لر، علم مرکز لری یارانیب و جوان نسیل مدرن علملری اؤیره نمکده دیر. داخل و یا خارج اولکه لرین اونیورسیتیه لرینده تحصیل آلمیش بیر نچه میلیون انسان، مختلف اجتماعی ساحه لرده فعالیت اندیر. میلیونلار ایشچی مختلف صنایع کارخانالاردا ایشه مشغولدلار. بیر نچه میلیون انسان عمومی اجتماعی خدمت لر ساحه سینده ایشه بیر. مملکتین 70 میلیون نفوذونون 50% چوخو شهرلرده یاشاییر. کندلرده سولاما، ایشیق، یول، حمام، خسته خانا و سایرله اینفرا استروکتور عنصرلری یاییلیب و چوخالماقدادیر. شهرلر ایله کندلر آراسیندا گنت – گل چوخالیب دیر. رادیو – تلویزیون، مطبوعات، اتوبان لار، اوچاق، گمی، قاطر و کورپولر مملکتین مختلف بؤلگه لرینده یاشایان انسانلارین آراسیندا علاقه لری چوخالیدیلار.

بیر سوز ایله دئسک : 19 – عصرین کهنه اجتماعی – اقتصادی قورولوشو داغیلیب، مملکت (او جمله دن آذربایجان) هر ساحه ده نسبی اولور سادا مدرن لشیب، مختلف اتنیک قورولار ملت مرحله سینده کئچیب و نهایت تولومدا یئنی سوسیال قورولار عمله گلییدیر.

چوخ میللتلی اولکه و اداره ائتمه سیستمی

بوخاریدا گؤسته ریلن دلیل لره اساسلاراق، ایران چوخ میللتلی بیر اولکه دیر. بو اولکه ده دینی – مذهبی آزلیقلاردان علاوه، آذربایجانلیلار، تورکمنلر، فارس لار، کوردلر، بلوچ لار و عرب لر یاشاییرلار.

پهلوی رژیم نین قورولوشونا قده ر ، اولکه نین اداره ائتمه سیستمی غیر متمرکز شکلیده اولوب و مرکزی دولتین وظیفه سی وئرگی آماق، یول لاری ، سرحدلری قوروماق کیمی ایشلردن عبارت اولوبدور. بونا اساسا اولکه" ممالک محروسه ایران" آدلانیب و اونون مختلف منطقه لرینده خالقین نماینده لری ، انجمنلر ، آخ ساققال لار ، معتمدلر و اصناف لار کیمی هیئت لرده ، ایالت، شهر و کندلرین داخلی ایشلرینی اوز اللریله اداره اندیلیر. مشروطه خواهلیق جریانینی یارادان لار دا 1906 – نجی ایله امضالانان اساس قانوندا ایالت و ولایت انجمنلری ایره لی چکیب و اونلارین واسطه- سیله یئرلی اهالی نین مخصوص احتیاجلارین رف اعتمه یه چالیشیلار.

اساس قانونون پوزولماسی و مشروطیت سیستمی نین داخلی و خارجی عامللر نتیجه سینده عملی اولراق قیراغا قویولماسی، 1920- نجی ایله گونئی آذربایجانین پایتختی تبریزده شیخ محمد خیابانی نین رهبرلیی آلتیندا آذربایجان ملی دولتی نین اعلان اندیلمه سینه ، 1924 – نجو ایله عثمان آخوندون رهبرلیی آلتیندا تورکمستان جمهوروسونون قورولماسینا، 1945 – نجی ایله پیشه وری و قاضی محمد رهبرلیک لری آلتیندا آذربایجان و کوردوستان ملی دولت – لری نین قورولوشونا سبب اولدو. باشقا سوزله ، ایرانین مختلف اتنیک لری اوز مستقل ملی دولترینی قورماق و یا خود اولکه داخلینده کولتوره ل – سیاسی خودمختارلیغا صاحب اولماق ایسته یینی همیشه دیری ساخالیب و مملکتین سیاسی وضعیتینی مناسب اولدوغو واختدا بو هدف یولوندا مجادله اندیلیر. بو ایستکلر دفعه لرله مستبد مرکزی دولتین و فارس شوونیزی نین قتل عام لاریلا بوغولسادا، آرادان گنتمه یب و بو گونه کیمی ایران اولکه سی نین سیاسی میدانیندا اکتوال بیر مسئله کیمی قالیلار.

سون ایللرده چوخ اتنیک لی اولکه لرده باش وئر ن حادثه لر ، ایران مملکتینده ده اوز تاثیرینی قویوب و بورادا بیر طرفدن غیر فارس ملتین سیاسی – ملی ایستک لری نین اکتوال لاشماسینا و او بیری طرفدن حکومت باشچیلارینین ، پان ایرانیست قوه لرین و همچینن دموکراسی مفهومون اوز تعبیرلریله قبول انده ن دایره لرین عصبی لشمه سینه سبب اولوبدور. بو سببه گوره تبلیغات و تضییق فعالیت لری آرتیب و غیر فارس ملتین میلی واریغینی سئوال آلتینا آپاران شعارلار " زبان ایران، ملت ایران، فرهنگ ایران" حکومتین موافق و یا مخالف گروپلاری نین نشر اتدیکلری قزت و ژورنال لاردا گوزه چارپان یئر الیلار.

ایران آدلانان اولکه نین غیر فارس ملت لری نین بویوک حیصه سی نین ایسته یی ، اولکه نین سیاسی سیستمی نین دموکراتیک لشمه سی و ملی ظولمون آرادان گوتورولمه سیدیر. عین زماندا بو انسانلار بیلیرلر کی ، ایران کیمی چوخ اتنیک لی بیر اولکه ده ، دموکراسی سیستمین قورولوشو اوچون سوز ، مطبوعات ، دیل ، دین و بیغینجا آزدلیقلاری کافی اولماییب و بو اوچون قید اولان عنصرلردن علاوه ، اداره ائتمه سیستمین مرکزیندن چیخاریلماسی دا علاوه شرط دیر. ایرانین سیاسی مخالفت تشکیلات لاریندا ، مرکزیت سیستمین یارارلی اولماسی گنندیکجه درک اولونور. لاکین بو قوه لر دموکراتیک مدل لر تکلیف ائتمک یئرینه ، غریبه تئوری لر میدانا چیخارادیب و بو یول لا اوزلری نین دموکراسیا یا قارشى منفی مناسبت لرینی آیدینلادیرلار.

بو تئوریلرده "تمامیت ارضی ایران" اساس قویولور و بو اساسین اوزه رینده، سیاسی مفهولار یئنی معنالار قازانیرلار. ملت لر بیرده ن – قولدارلیق - فنودالیزم دورونه قایتاریلیب "قوم" چنوریلیرلر. ایسته یب – ایسته مه دن هامیسی "ملت ایران" آدلانیلار. قوم لار منفعتی "ملت ایران" منفعتینه تابع اندیلیر. ایراندان ایریلماق فیکرینده اولانلار تهیدد اولونور و نهایت مرکزیندن چیخاریلما فورمولون چرچیوه سی دارالیب، اوندان آنجاق بیر آد قالیر. ایران تؤولوموندا سیاسی ملت یعنی "ملت ایران" ایندییه دک شکل آلمایب و بو مفهوم بیله – بیله و یا بیلمه یه – بیلمه یه سیاسی ادبیات دا ایشله نیر. دولت چیلیک نظریه سی باخیمدان ، سیاسی ملتین یارانماسی اوچون تؤولومدا معین شرط – لرین اولماسی لازیمدیر. بوردا "شخصین" و "جمعین" اوز مقدراتینی آزاد تعین ائتمک حاققی ایله یاناشی جمعیتین عضو ، اقتصادی – اجتماعی موقعیت ایندن آسیلی اولمادان ، اتنیک منشایی و دینی اعتقادینین رولو اولمادان، حد – بلوغا چاتمیش برابر حقوقلو و طنداش کیمی اولمالیدیر. بو شرایط ایراندا یوخدور. چونکو : بو گونه کیمی نه اوز مقدراتینی اوز ایله تعین ائتمک حاققی مشروع ساییلیر، نه میلی – اتنیک ایری سئچکی لیک لر آرادان قالدیریلیب، نه معین بیر مذهب یعنی شیعه مذهبی مملکتین رسمی مذهب اولدوغوندان چیخیب و نه ده و طنداش برابر حقوقلو انسان اولوبدور. بو وضعیتده " ایران ملت" یندن دانیشماق ، مختلف ملت لر فیندن ، اونلارین کیم لیک لرینه، کولتورلارینا ، ملی حس لرینه و ملی شخصیت لرینه علاوه تجاوز حساب اولور و نهایت مرکزی حکومتین ، پان ایرانیست – پان فارسیت محافلین آسیمیلاریون و راسیستی سیاستینه خدمت اندیر.

مطلبی "گورو فیشر" – ین "ملتین آرادان قالدیرلماسی" مقاله سینده یازدیغی بیر جمله ایله سونا چاتدیرماق ایسته بیرم : " اگر ملی کیم لیکدن ال چکک "ترقی" معناسیندا و ملی هویتین ساخالناماسی "ارتجاعی" معناسیندا اولورسا، او واخت ایرقچیلیک و شوونیزم سیاستینه قارشى هانکی امکاملار و هانکی وسیله لرله مبارزه آپارماق اولار؟" (17)

- 2- (1-5) Karl W. Deutsch; Der Nationalismus u. seine Alternative; München 1992; S. 1-16
- 6- Max Weber; Wirtschaft u. Gesellschaft; Tübingen, 1976; S. 528B530
- 7- Hugh-Stone-Waston; Nations and States; London 1977; S. 5-12
- 8- Friedrich Meineke; Weltbürgertum und Nationalstaat; München/Berlin; 1911; S. 1-3, 9-12
- 9- (9-12) Ernest Renan; Was ist eine Nation? In : Neuen und alten Nationalismus; (Michael Jesimann/Hennine Ritter); Leipzig 1993; s. 308-310
- 10- (10-17) Fischer Maria ; Biologismus, Rassismus, Nationalismus; Wien 1995; S. 160;